

Hanna Carlsson, Senior Lecturer, Department of Cultural Sciences, Linnaeus University, Sweden,
hanna.carlsson@lnu.se

Fredrik Hanell, Senior Lecturer, Department of Cultural Sciences, Linnaeus University, Sweden,
fredrik.hanell@lnu.se

Joacim Hansson, Professor, Department of Cultural Sciences, Linnaeus University, Sweden,
joacim.hansson@lnu.se

”Det känns som att jag bara sitter och väntar på att det ska explodera” - politisk påverkan på de kommunala folkbibliotekens verksamhet i sex sydsvenska regioner

Abstract

Public libraries are one of several institutions that uphold Swedish democracy. The representative liberal democratic model, expressed in the Library Act, is increasingly being questioned and challenged. Political actors, mainly from the radical right, advocate a democracy focused on the will of the people at the expense of the rights of individuals. With the notion of plural agonistics, public libraries can be seen as important arenas for debates and meetings between people, offering ways to handle conflicts within democratic institutions. Methodologically, this study employs the perspective of institutional ethnography, and the aim of this paper is to develop knowledge about public libraries' experiences of political pressure and how this is enacted in a time of political turbulence. This paper reports findings from the first stage of a survey study directed at public library managers in 77 municipalities from the six southernmost regions of Sweden. Based on replies in these surveys, interviews were conducted with seven of the participating library managers. Findings show that the interplay between libraries and the local political level, and between national and local political levels, generally functions without notable opposition. Illegitimate political pressure is uncommon, but when it occurs, it is primarily triggered by issues connected to cultural diversity. Results further indicate that local public libraries tend to respond to illegitimate political pressure by development and use of professional policy documents, but also, in some cases, by avoiding certain activities.

Keywords: Public Libraries, Democracy, Institutional Ethnography, Plural Agonistics, Library Policy, Political Pressure, Sweden

Inledning och syfte

På många platser i västvärlden växer folkbiblioteken fram, utvecklas och institutionaliseras vid tiden då demokrati som styrelseskick vinner mark och formaliseras (Hansson, 2010a; Torstensson, 2012). Idag är folkbiblioteken en av flera institutioner som bidrar till att upprätthålla det svenska demokratiska styrelseskicket. I Sverige anges de övergripande målen för de allmänna biblioteken, inklusive folkbiblioteken, av bibliotekslagen (SFS 2013:801) som är en nationell ramlag. Lagen anger övergripande målsättningar, prioriterade målgrupper och att folkbibliotek ska finnas i samtliga svenska kommuner. Det är emellertid kommunen som är ansvarig för folkbibliotekets verksamhet, dess ekonomiska ramar och antagandet av en kommunal biblioteksplan. Ett starkt kommunalt självstyre, fastställt i grundlagen, samexisterar alltså med den nationella styrning som ges av bibliotekslagen.

I den svenska bibliotekslagen (SFS 2013:801) slås fast att biblioteken ”ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning”, och att biblioteksverksamheten ska vara tillgänglig för alla. Den form av demokrati som den svenska bibliotekslagen ger uttryck för är den representativa liberala demokratin vars bärande tanke är att förena individuella rättigheter och majoritetens vilja (Rivano Eckerdal, 2017). Under senare år har dock tendenser i västvärlden kunnat skönjas där den liberala demokratin förlorar folkligt stöd (Mounk, 2018). Istället förespråkar politiska aktörer, främst från den radikala högern, en demokrati inriktad mot nationalism och folkvilja på bekostnad av individuella rättigheter. Vi ansluter oss i denna artikel till Rydgren och Van der Meiden (2019) definition av högerradikala partier som en grupp partier vars huvudbudskap är ”a mixture of ethnic nationalism—or nativism—and antiestablishment populism” och vars ”main rallying issue, at least in Western Europe, has been opposition to immigration” (Rydgren & Van der Meiden, 2019, s. 440). Det illiberala politiska projekt som dessa aktörer driver rymmer alltså en kritisk syn på migration och kulturell mångfald, vilket kontrasterar starkt mot folkbibliotekens uppdrag att nå ut till alla (Carlsson & Rivano Eckerdal, 2018). Samtidigt pekar Mounk (2018) på en parallell rörelse där en icke-demokratisk liberalism med teknokratiska förtecken växer fram, vilken medför att väljarnas inflytande över den förda politiken minskar. Sammantaget leder dessa ifrågasättanden av den representativa liberala demokratin till att folkbiblioteket, som demokratibärande institution, ställs inför en rad utmaningar. Det är av vikt att beforska vilka konsekvenser detta får för dem som verkar och arbetar i de kommunala folkbiblioteken på lokal nivå.

I denna artikel presenterar vi de första resultaten från ett större forskningsprojekt vars övergripande syfte är att nå kunskap om *hur svenska folkbibliotekariers arbetsvillkor och upplevelser av uppdraget att verka för ett demokratiskt samhälles utveckling förändras när en etablerad demokratisyn utmanas*. Studien anknyter till Chantal Mouffes teori om agonistisk pluralism (1999, 2008, 2016). Genom denna teoretiska ingång kan bibliotek förstås som viktiga arenor för debatt och möten mellan människor, vilket möjliggör en hantering av konflikter och spänningar inom det demokratiska systemet (jmf Rivano Eckerdal, 2017).

Att högerradikala strömningar och partier vunnit mark i ett flertal västländer har bidragit till att det politiska samtalet förändrats. Också i Sverige kan skönjas en förskjutning i vad som utgör de centrala ideologiska konfliktlinjerna i svensk politik. Dessa har traditionellt legat vid hanteringen av socioekonomiska klyftor, men på senare år har politiska konflikter mer kommit att handla om migration och lag och ordning, vilket ligger i linje med högerradikala partiets etniska nationalism och anti-etablissemangsretorik (Rydgren & Van der Meiden, 2019). För det kulturpolitiska sakområdet har svängningen inneburit ett skifte från blocköverskridande samsyn till ideologiskt driven debatt (Lindsköld, 2015). Detta kan även skönjas på kommunal nivå i flera sydsvenska regioner, vilket har givit den politiska diskussionen om kultur- och bildningsinstitutioner såsom folkbiblioteken en ny

ideologisk skärpa. Att folkbibliotek på ett nytt vis hamnat i det politiska blickfånget väcker frågan om hur folkbibliotekens företrädare upplever relationen till det politiska i utförandet av sitt lagstadgade demokratifrämjande uppdrag. I denna studie söker vi svar på denna övergripande frågeställning.

Syftet med denna artikel är att med agonistisk pluralism som analytisk tolkningsram nå kunskap om folkbibliotekens upplevelser av 1) relationen mellan nationell bibliotekspolitik såsom den kommer till uttryck i den svenska bibliotekslagen och dess lokala, kommunala tillämpningar samt 2) förekomsten och upplevelsen av politisk påverkan samt hur denna tar sig uttryck inom och utanför de kommunala beslutsvägarna. Specifikt inriktar vi oss på följande forskningsfrågor:

- *Hur upplevs relationen mellan bibliotekspolitiken på nationell nivå och lokala politiska krav på bibliotekets verksamhet?*
- *Vilka upplevelser av politisk påverkan beskrivs? Förekommer upplevelser av politisk påverkan och hur tar den i så fall sig uttryck?*
- *Anpassar sig verksamheten till det förändrade politiska landskapet? Hur tar det i så fall sig uttryck?*

Folkbibliotek och demokrati

Med den här studien vill vi bidra med kunskap som kan öka förståelsen för folkbiblioteket som en central demokratibärande samhällsinstitution. Därmed sällar vi oss till en rik forskningstradition inom biblioteks- och informationsvetenskap som utforskar folkbibliotekens demokratiska roll. Tidigare forskning har bland annat tagit avstamp i demokratiteoretiska resonemang som understryker betydelsen av tillgängliga offentliga rum för en fungerande demokrati. Exempelvis har folkbibliotekets potential som en mötesplats som kan understödja demokrati och medborgerligt deltagande belysts, (Audunsson 2005; Buschman & Leckie, 2007; Aabø et al, 2010), liksom folkbiblioteket som befrämjande av socialt kapital (Vårheim, 2011; 2014a) och som utgörande ett exempel på den deliberativa demokratins offentliga sfär (Buschman 2003; Widdersheim & Koizumi, 2016; Vårheim et al. 2019; Audunson et al. 2019; Widdersheim, Koizumi & Larsen, 2021). Det finns också exempel på forskning som problematiserar folkbibliotekens stöd till medborgerlig delaktighet (Olsson Dahlquist, 2019; Engström & Olsson Dahlquist 2020; Engström, 2021), liksom studier som undersöker hur folkbiblioteken möjliggör delaktighet och integration (Audunsson, Essmat & Aabø 2011; Vårheim 2014b; Pilerot & Lindberg, 2018).

Den forskningsinriktning som vi ansluter oss till i denna artikel utgår från Chantal Mouffes teori om agonistisk pluralism. Med detta perspektiv undersöks bibliotekens betydelse för demokratin som möjliga arenor för agonistisk kamp mellan olika politiska ståndpunkter. Genom en agonistisk läsning, har Rivano Eckerdal (2017) visat hur den svenska bibliotekslagen tillskriver biblioteken en tydlig politisk roll. Med utgångspunkt i Mouffes teori har också idén om biblioteket som en neutral aktör ifrågasatts; att arbeta för en fortsatt livskraftig demokrati genom att erbjuda ett institutionellt utrymme för agonistisk kamp är i grunden något politiskt (Hansson, 2010b, 2011; Rivano Eckerdal, 2018). Också de svenska folkbibliotekens mer omedelbara relation till politiken har varit föremål för studier. Rivano Eckerdal och Carlsson (2018) har belyst relationen mellan nationella mål och kommunalt självstyre i förhållande till folkbibliotekens verksamhetsinriktning. Michnik (2018) har undersökt kommunpolitikerns syn på folkbibliotekets roll i det digitala samhället.

Sammantaget utgör den forskning om relationen mellan folkbiblioteken och det politiska som under det senaste decenniet publicerats, inte minst gällande svenska och nordiska förhållanden, en rik fond att ställa den här föreliggande studiens resultat emot. Samtidigt tillförs den tidigare forskningen ny kunskap genom studiens fokus på folkbiblioteksanställdas upplevelser av hur nationell bibliotekspolitik samspelar med lokala politiska diskussioner samt upplevelser av politisk påverkan sedan valet 2018, vilket inte tidigare studerats i Sverige.

Carlsson, Hanell och Hansson: *”Det känns som att jag bara sitter och väntar på att det ska explodera”*

Att läsa politisk förändring – folkbibliotek som arenor för agonistisk kamp

Den dubbla hotbild som Mounk (2018) menar att den liberala demokratin nu står inför, det vill säga en demokrati där individuella rättigheter inte respekteras fullt ut alternativt en slags teknokrati med individuella rättigheter men med bristande demokratisk förankring, är inte något nytt problem. Ambitionen att förena liberalismens tankar om individens fri- och rättigheter (frihet) med demokratin idéer om folkstyre och majoritetsbeslut (jämlighet) och ett försvar av en kulturell mångfald har möjligen funnit sin mest kända form inom den politiska filosofin i tanken på en deliberativ demokrati, där just det politiska samtalet står i centrum för samhällsutvecklingen. Premisserna för den deliberativa demokratin har dock kritiserats av statsvetaren Chantal Mouffe (1999, 2008). Där tänkare som John Rawls och Jürgen Habermas betonar rationell dialog och samtal i sökandet efter konsensus framhäver Mouffe (1999) istället, utifrån en postmarxistisk och poststrukturalistisk position, hur alla anspråk på objektivitet i grunden är politiska och att konsensus (tillfälligt) skapas genom hegemonisk maktanvändning och uteslutning av alternativa förklaringsmodeller.

Enligt Mouffe är den deliberativa demokratin inte kapabel att möta de utmaningar som den liberala demokratin står inför eftersom demokratin essens inte kan reduceras till rationell konsensus. Istället förordar Mouffe en teoretisk förståelse för demokrati som hon benämner "agonistisk pluralism". Utifrån detta synsätt förstås demokratin som en process präglad av legitima konflikter mellan kollektiva identiteter och de kraftfulla känslor som de skapas av, och frammanar (Mouffe, 2008). En livaktig demokrati behöver ge utrymme för dessa passioner i politiska diskussioner likaväl som radikalt olika politiska ståndpunkter. Demokratins centrala uppgift är att omvandla antagonism (en kamp mellan fiender) till agonism (en kamp mellan legitima meningsmotståndare) genom skapandet av kollektiva identiteter vävda kring demokratiska mål (Mouffe, 2016). De ständigt nya motsättningar som framträder i ett samhälle ("det politiska") behöver kunna hanteras med hjälp av det demokratiska systemets praktiker och institutioner ("politik") annars ökar risken för våldsamma konflikter i samhället (Mouffe, 1999).

Med utgångspunkt i Mouffes perspektiv på demokrati förstår vi institutionen folkbibliotek som en arena för debatt och möten mellan människor. Genom att erbjuda denna typ av mötesplatser kan folkbiblioteken möjliggöra en hantering av konflikter och spänningar inom det demokratiska systemet, en roll som blir än mer viktig i det senaste decenniets politiska förskjutningar. Mouffe (2008) menar att dessa förskjutningar i det politiska landskapet har underlättats av att etablerade partier närmast sig mitten och tonat ner konflikter mellan höger och vänster samtidigt som inflytandet från marknaden vuxit. Ett sådant postpolitiskt tillstånd, där politiskt beslutsfattande alltmer blir en fråga om avpolitiserad administration utan utrymme för ideologi eller passion, är djupt skadligt för demokratin, menar Mouffe (2016). Hon varnar vidare för att en sådan utveckling kan leda till en rörelse från agonistisk kamp (mellan höger och vänster) mot mer hotfulla antagonismer (mellan "vi" och "de") exempelvis i form av alltmer aggressiv nationalism. Då vi här ser folkbiblioteken som möjliga arenor för agonistisk kamp är det av intresse att undersöka om och i så fall på vilka sätt folkbiblioteket ikläder sig denna roll i hanteringen av sin politiska omgivning. Givet att den politiska utvecklingen skapar alltmer utrymme för antagonistisk konflikt är det av stor vikt att söka förstå om och i så fall hur detta påverkar folkbibliotekens verksamhet.

Metod och genomförande

Metodologiskt inspireras den här studien av institutionell etnografi, ett vetenskapligt förhållningssätt som formulerats av den normkritiska kanadensiska sociologen Dorothy Smith (t.ex. Smith, 2005; 2006a). Institutionell etnografi används ofta för att identifiera och formulera maktförhållanden i till exempel arbetslivet, där den vardagliga erfarenheten då tilldelas en stor roll för att skapa förståelse

för hur olika maktstrukturer reproduceras och utmanas på arbetsplatser och andra institutionella sammanhang (Campbell & Gregor, 2002; Smith, 2005). Erfarenheten betraktas som individuell, men inte bara. För att bli meningsfull i ett större sammanhang skrivs den om till att läsas som institutionell, det vill säga som translokala koordinerade processer och sätt att agera (DeVault & McCoy, 2006). I det här sammanhanget innebär det att de erfarenheter som en individuell bibliotekschef, bibliotekarie eller biblioteksassistent ger uttryck för inte bara är deras egen, utan också bibliotekets. När exempelvis intervjuer används inom institutionell etnografi fokuseras således inte individens subjektiva erfarenheter. Istället är det beröringspunkter och kopplingar mellan utsagor från individer som alla arbetar i olika delar av ett institutionellt komplex som spåras och vävs samman för att belysa de translokala sociala relationer som formar det lokala (DeVault & McCoy, 2006). Translokala sociala relationer, eller styrande relationer (eng. ruling relations), tar sig ofta uttryck genom olika former av administrativa och styrande dokument men kan också utgöras av sammansättningar av diskurser i till exempel media. Genom detta synsätt kommer den metonymiska utsagan att "bibliotekets förhållande till politiken är konfliktfyllt" att fyllas med ett innehåll som direkt korresponderar mot en levd vardagserfarenhet hos de som verkar i biblioteken och på olika politiska nivåer. Ansatsens kritiska potential blir tydlig då institutionell etnografi kan bidra till att folkbiblioteksanställda bättre kan förstå, och påverka, de translokala sociala relationer som omger folkbiblioteksinstitutionen. I svensk biblioteksvetenskaplig forskning har institutionell etnografi använts av bland andra Pilerot (2016) och Hansson (2019).

Datainsamlingen genomfördes i två steg, genom en enkätstudie och en uppföljande intervjustudie. Enkätstudien genomfördes i maj och juni 2021 och omfattade 77 kommuner i Sveriges sex sydligaste regioner: Blekinge, Halland, Jönköping, Kalmar, Kronoberg och Skåne (se även Hanell, Hansson & Carlsson (2022) som erbjuder en mer detaljerad avrapportering av enkätstudien). I varje kommun identifierades den som var ansvarig för de kommunala bibliotekens verksamhet och till dessa skickades enkäten ut elektroniskt via epost. Detta första utskick kompletterades sedan med två påminnelse mejl till de som inte svarat och det slutliga antalet respondenter kom slutligen att uppgå till 57, vilket ger en svarsfrekvens på 74%. Av de som svarade uppgav 77% titeln Bibliotekschef, medan övriga angav likvärdiga titlar, ofta omfattande ansvar inom till exempel kultur och fritid som komplement till biblioteksverksamheten. 78,9% av respondenterna angav minst tre års erfarenhet av nuvarande uppdrag.

Innehållsligt fokuserade enkäten på tre huvudområden som tillsammans belyser de translokala processer som bidrar till att forma de lokala upplevelserna: 1) samspelet mellan biblioteksverksamheten och den politiska nivån, 2) relationen mellan den lokala politiska diskussionen och skrivningarna i bibliotekslagen samt 3) erfarenheter av direkt eller indirekt politisk påverkan vid sidan av formella beslutsgångar.

Efter insamling analyserades enkäterna med blicken på eventuella konflikter inom de tre huvudområdena som kan tydliggöra samspelet mellan translokala sociala relationer i de institutionella praktiker och diskurser som präglar folkbiblioteksanställdas vardag. Baserat på denna analys markerades 23 svar som särskilt intressanta genom att de indikerade någon form av konflikt. Av dessa 23 valdes slutligen sju kommuner ut för fördjupat studium i form av individuella intervjuer med de personer som besvarat enkäterna. Den intervjuguide som konstruerades formulerades som en direkt fördjupning av enkätens tre huvudområden och fokus lades på de konfliktytor informanten angivit i relationen mellan bibliotekets lokala verksamhet och dess politiska omgivning. I analysen av dessa konfliktytor har Mouffes perspektiv på demokrati använts som en tolkningsram. Samtliga intervjuer genomfördes med det webbaserade mötesverktyget Zoom under november och december 2021. Intervjuerna spelades in som ljud- och bildfiler och transkriberades därefter ordagrant.

Intervjuinspelningarna är mellan 30 och 59 minuter långa. I den anonymiserade resultatredovisningen anges vid intervjuцитат ett intervjunummer från 1-7.

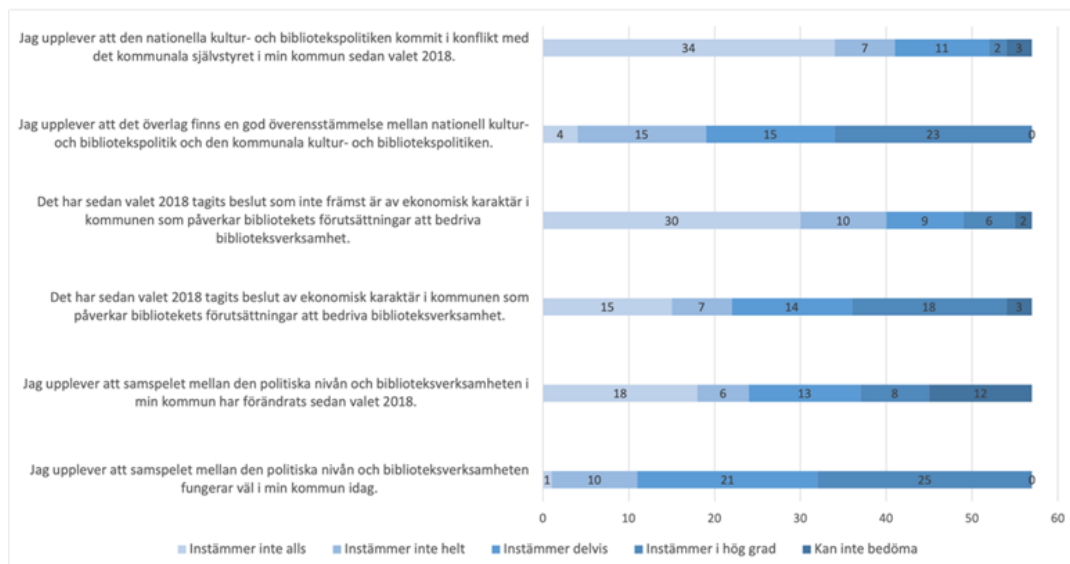
Resultat och analys

Resultaten från föreliggande studie redovisas i enlighet med den ordning huvudområdena ses i enkäten. De fördjupande resonemang som framkommer i intervjuerna redovisas löpande i anslutning till resultatredovisningen av enkätens olika delar.

Samspelet mellan biblioteksverksamheten och den politiska nivån

Enkätens inledande avsnitt berör samspelet mellan biblioteken och den politiska nivån samt på ett övergripande plan relationen mellan nationell och kommunal kultur- och bibliotekspolitik. Det kan vara på sin plats att åter påminna om de förutsättningar som ges i lagstiftningen vilken tillsammans med andra politiska beslut ingår bland de translokala sociala relationer som både styr och möjliggör folkbibliotekens verksamhet. I Sverige regleras de allmänna biblioteken, däribland folkbiblioteken, av en nationell ramlag (SFS 2013:801) som bland annat stipulerar dessa verksamheters övergripande mål och prioriterade målgrupper. Lagen säger att folkbibliotek ska finnas i alla svenska kommuner. Kommunen är alltså huvudman för folkbiblioteket och folkvalda kommunpolitiker beslutar om folkbibliotekets budget, samt antar en kommunal biblioteksplan som anger det lokala folkbibliotekets verksamhetsinriktning. Det kommunala självstyret i Sverige som fastslås i regeringsformen är starkt. Dock måste kommunerna hålla sig inom Bibliotekslagens ramar.

I sammanställningen som gestaltas i Fig 1. framgår att samspelet mellan den kommunala politiska nivån och biblioteksverksamheten överlag bedöms fungera väl. Likaså upplevs överensstämmelsen vara huvudsakligen god mellan nationell kultur- och bibliotekspolitik och dess kommunala kultur- och bibliotekspolitiska tillämpning.

Figur 1. Samspelet mellan biblioteken och den politiska nivån. Fördelning av antal svar per fråga (n=57).

Utifrån påståendet "Jag upplever att den nationella kultur- och bibliotekspolitiken kommit i konflikt med det kommunala självstyret i min kommun sedan valet 2018" svarar en betydande andel (59,6%) "instämmer inte alls". 19,3% instämmer emellertid delvis, och två av respondenterna anger svaret

”instämmer i hög grad” – av övriga enkätsvar att döma verkar dessa två svar främst bottna i ekonomiska beslut.

Utifrån påståendet ”Jag upplever att det överlag finns en god överensstämmelse mellan nationell kultur- och bibliotekspolitik och den kommunala kultur- och bibliotekspolitiken.” svarar 40,4% att de instämmer i hög grad, och 26,3% instämmer delvis. En betydande andel (26,3%) svarar dock att de inte instämmer helt, och 7% att de inte instämmer alls. En väsentlig andel svarande menar att det sedan valet 2018 har fattats beslut av ekonomisk karaktär som påverkar förutsättningar för bibliotekens verksamhet: 31,6% instämmer i hög grad, och 24,6% instämmer delvis. Väsentligt färre menar att det fattats beslut sedan valet 2018, av icke-ekonomisk karaktär, som påverkar bibliotekens verksamhet: 10,5% instämmer i hög grad, och 15,8% instämmer delvis.

Utifrån påståendet ”Jag upplever att samspelet mellan den politiska nivån och biblioteksverksamheten i min kommun har förändrats sedan valet 2018.” svarar en femtedel att de inte kan bedöma detta. Av de som graderat svaret har flest svarat ”instämmer inte alls”. Summan svar från de som tycker sig märka en förändring (”instämmer helt” samt ”instämmer delvis”, totalt 36,8%) ligger nära summan av svar från de som inte tycker sig märka en förändring (”instämmer inte alls” samt ”instämmer inte helt”, totalt 42,1%). Utifrån påståendet ”Jag upplever att samspelet mellan den politiska nivån och biblioteksverksamheten fungerar väl i min kommun idag.” svarar 43,9% att de instämmer i hög grad. 36,8% instämmer delvis.

En specifik skillnad som berörs i intervjumaterialet när det gäller nationell och kommunal kultur- och bibliotekspolitik märks till exempel i den nationella satsningen *Stärkta bibliotek* som explicit fokuserar på de prioriterade grupper som omnämns i bibliotekslagen. En av de intervjuade bibliotekscheferna menar att inriktningen hade varit annorlunda om styret i den egna kommunen fått bestämma: ”jag tror att man kanske hade velat ha en annan satsning på det lokala, och på majoritetskultur” (1). Här framträder alltså en motsättning mellan vad som görs gällande i nationella och dominerande styrande relationer, iscensatta genom lagstiftning och kulturbyråkrati, och motstridiga lokala perspektiv som hämtar näring från en rivaliserande kulturpolitisk diskurs (jmf Lindsköld, 2015).

Arbete riktat mot bibliotekslagens prioriterade grupper såsom att köpa in litteratur på andra språk än svenska är något som flera bibliotekschefer har upplevt motsättningar kring. Under arbetet med en ny biblioteksplan mötte en bibliotekschef motstånd mot det förslag som tagits fram på tjänstemannanivå: ”[...] där hade man ju en del synpunkter på formuleringar, till exempel gällande prioriterade grupper och mångspråk.” (1). Bibliotekschefen valde då att omformulera berörda avsnitt så att lydelsen kom att ligga mycket nära bibliotekslagens skrivningar, vilket kan ses som en strategi för att motivera bibliotekets verksamhet med hjälp av nationell lagstiftning. Strategin synliggör hur textbaserad diskurs i vår tid spelar en central roll för styrande institutionella praktiker (DeVault & McCoy, 2006; Smith, 2006b). En annan bibliotekschef beskriver ett motstånd mot litteratur på andra språk än svenska, samtidigt som språkcaféer på svenska betraktas som mer positivt:

”[Sverigedemokraterna] är ju inte förtjusta i det här att vi köper in böcker på andra språk än svenska, till exempel. Det är de inte. Inte så att det står i något protokoll, eller något sånt. Däremot har vi haft språkcaféer med – speciellt när flyktingvågen kom hade vi oerhört många, vi hade upp till 70-80 personer. Det – för det handlar mycket om SD känner jag – det har de ju uppskattat oerhört mycket, våra språkcaféer då, så att vi hjälper – att de ska lära sig svenska, det tycker de är bra, om jag nu ska vara lite ironisk så, va” (2).

Det politiska motståndet kopplat till andra språk än svenska, både när det gäller litteraturinköp och programverksamhet, förefaller vara ett återkommande inslag i flera kommuner:

Carlsson, Hanell och Hansson: ”Det känns som att jag bara sitter och väntar på att det ska explodera”

”[Sverigedemokraterna] har ju ifrågasatt en del verksamhet politiskt så att säga och det är ju samma sak som på andra ställen, att man ifrågasätter ju då att ha verksamhet på andra språk än svenska, att man har litteratur på andra språk än de europeiska och så där” (3).

Dessa exempel på förtroendevaldas utspel och kommentarer kan kopplas samman med en diskurs som högerradikala politiska aktörer försöker etablera som en legitim ståndpunkt i en agonistisk kamp (Mouffe, 2016) där folkbiblioteken är en viktig arena.

Samspelet mellan lokala politiska diskussioner och bibliotekslagens skrivningar

Även för det tema i enkäten som rör frågor om vad informanterna bedömer vara beslut eller diskussioner som står i motsättning till de prioriterade skrivningarna i Bibliotekslagen visar resultaten på en relativt liten förekomst av motsättningar, vilket framgår av Fig. 2. Dock förekommer en synlig skillnad mellan olika prioriteringsområden.

Figur 2. Motsättningar mellan skrivningar i bibliotekslagen och lokala politiska diskussioner. Fördelning av antal svar per fråga (n=57).

På frågan som rör upplevelsen av motsättningar mellan politiska diskussioner i kommunen och skrivningen i bibliotekslagen som säger att "[b]iblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.", svarar 70,2% "instämmer inte alls". Ingen respondent angav svaret "instämmer i hög grad".

På frågan som rör upplevelsen av motsättningar mellan politiska diskussioner i kommunen och skrivningen i bibliotekslagen som säger att "[b]iblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.", svarar nästan lika många, 68,4%, "instämmer inte alls". Två respondenter anger dock svaret "instämmer i hög grad". Ett av svaren syftar på ekonomiska beslut i den aktuella kommunen.

På frågan som rör upplevelsen av motsättningar mellan politiska diskussioner i kommunen och skrivningen i bibliotekslagen som säger att "[b]iblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna

Carlsson, Hanell och Hansson: "Det känns som att jag bara sitter och väntar på att det ska explodera"

särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning, bland annat genom att utifrån deras olika behov och förutsättningar erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information.”, svarar 86% ”instämmer inte alls”. Ingen respondent angav svaret ”instämmer i hög grad”.

För frågan som rör upplevelsen av motsättningar mellan politiska diskussioner i kommunen och skrivningen i bibliotekslagen som gäller nationella minoriteter och personer med annat modersmål än svenska framträder en delvis annorlunda bild jämfört med frågorna som rör andra skrivningar i bibliotekslagen. På denna fråga anger 59,6% svaret ”instämmer inte alls”. Fyra respondenter anger svaret ”instämmer i hög grad”. Samtliga dessa fyra kommuner är representerade i intervjustudien. Det är alltså fler av de svarande som upplevt någon typ av motsättning i detta sammanhang sedan valet 2018 jämfört med de andra skrivningarna i bibliotekslagen. Här finns således den tydligaste konfliktytan i den dokumentbaserade verklighet som folkbiblioteken verkar inom (jmf DeVault & McCoy, 2006; Smith, 2006b). I nästa avsnitt erbjuds exempel på folkbiblioteksanställdas upplevelser av hur denna konflikt gestaltas i både agonistiska och antagonistiska motsättningar.

Politisk påverkan

När det gäller enkätfrågorna om erfarenheter av politisk påverkan vid sidan av gängse kommunala beslutsvägar visar svaren att detta är förhållandevis ovanligt i de sex undersökta regionerna. På frågan ”[h]ar du eller någon av dina medarbetare upplevt sig utsatta för vad som kan betecknas som ’politisk påverkan’ av en typ som ligger utanför de formella kommunala beslutsgångarna?” svarade 86% av respondenterna nej. Av de åtta bibliotekschefer som svarade ja på frågan angav fem att försöken till påverkan gällde programverksamhet. Därutöver fördelade sig svaren relativt jämnt mellan medieinköp, utställningar och annat, som organisatoriska förändringar.

Liksom i föregående avsnitt, som visar på vissa motsättningar mellan lokal och nationell kultur- och bibliotekspolitik, framstår enkätens samlade bild av bibliotekens arbete när det gäller mångspråk i flera fall som ideologiskt laddat och med en starkt polariserande potential. Flera exempel i intervjumaterialet som visar på upplevelser av en politiskt motiverad antagonism riktad mot biblioteken kan hänföras till detta arbete, och nästan samtliga kan kopplas till området kulturell mångfald.

I en kommun erbjöd biblioteket en arabisk sagostund, vilket orsakade diskussioner i sociala medier då flera ifrågasatte om detta var en lämplig verksamhet för biblioteket att erbjuda. Flera framförde åsikten att svenska bör användas vid liknande sagostunder för att bidra till bättre kunskaper i svenska. Diskussionerna fördes både på bibliotekets Facebook-sida, där bibliotekschefen såg sig tvungen att moderera samtalet, samt på de lokala Sverigedemokraternas Facebook-sida:

[De lokala Sverigedemokraterna] har en egen Facebook där den här diskussionen då fördes. Men som sagt, där tystnade det ganska snabbt. Sen fick jag även som bibliotekschef, eller ansvarig då, eftersom det var jag som jag valde att gå in och moderera ett inlägg om den här arabiska sagostunden, jag tog bort kommentarer som kunde tolkas som fientliga mot en viss grupp människor. Jag tycker inte vi kan ha den typen av diskussion så jag bad att få ha den diskussionen då med den som gjorde inläggen, alltså oss emellan då. [...] Men där fick jag ju ta en del tillmälen. Jag blev kallad för, vad var det... Ja, någonting fult, väldigt fult. [skratt] (4)

I citatet syns hur politiska passioner kopplade till kollektiva identiteter tar sig uttryck i en antagonism där tydlig skillnad görs mellan ett ”vi” (svensktalande) och ett ”de” (arabisktalande) – i linje med den typ av aggressiv nationalism som Mouffe (2016) tydligt varnar för. Samtidigt försöker bibliotekschefen skapa förutsättningar för en agonistisk kamp genom att hålla möjligheten till diskussion levande trots

den höga konfliktnivån. I en annan av de undersökta kommunerna gavs än mer direkta exempel på politisk påverkan från politiker riktad mot enskilda programpunkter vid biblioteket, i det här fallet när en arabisk teater skulle uppföra en föreställning:

[...] när vi haft en arabisk teater, då gick man in och sade att det här ska inte vi i vårt bibliotek och...lite andra saker också, som då kanske då som man ska säga det ska inte politikerna göra. (5)

En annan bibliotekschef berättar om hur en enskild politiker framförde tydliga synpunkter på ett av bibliotekets arrangemang, där en internationellt erkänd akademiker bjudits in, på ett sätt som chefen uppfattade som otillbörlig politisk påverkan:

[D]et var ju då en politiker från Moderaterna då, som hörde av sig och sade att ni kan väl inte ha ett arrangemang med den här personen, han är ju stalinist. Men, eh, vi pratade om det och jag pratade med min chef med och han [politikern] kom sen tillbaka och sade att det var absolut inte meningen att försöka påverka oss, han liksom bara hade en fråga, tyckte det var konstigt så där, va. Tja, så var det kanske, jag vet inte. (3)

I dessa två exempel framträder bibliotekschefernas direkta erfarenheter av hur styrande relationer, gestaltade i form av direktiv från den kommunpolitiska ledningen, styr och begränsar folkbibliotekens institutionella praktiker kopplade till programverksamhet. Dessa två exempel som visar på hur politiska företrädare upplevs gå över en gräns och försöka utöva inflytande över inslag i biblioteksverksamheten som av bibliotekscheferna anses vara frågor på tjänstemannanivå tillhör dock undantagen. I intervjumaterialet är det oftare aktörer utanför den parlamentariska politiska verksamheten som står för den politiska påverkan som bibliotekscheferna upplever riktas mot biblioteken.

De delar av bibliotekens arbete som kan relateras till kulturell mångfald eller sexuella minoriteter verkar i flera fall framkalla starka reaktioner från enskilda personer:

[K]ring insatser som ogillas så att säga, hbtq-certifiering eller vad det nu är, sagostunder på arabiska eller vad det än är, så får vi ju, hm, ibland får man ett brev eller bara enstaka som hör av sig och sätter ju press då på ju framförallt kanske våra kommunikatörer som jobbar direkt i kontakt med omvärlden. [...] Ja, de är koordinerade. Ibland är det som kurerade brev, att man märker det liksom. Och, det är alltid från höger, från högersidan, SD-relaterade eller ännu längre till höger, eh, nazister eller vad de nu kallar sig på nåt sätt. (3)

I vissa fall verkar det alltså finnas en samordning bakom de påverkansförsök som riktas mot biblioteket. Det är samtidigt tydligt att påverkansförsöken kommer från den politiska högerkanten. Ett exempel på hur politisk påverkan från den yttersta högerkanten kan te sig beskrivs av en annan bibliotekschef. I denna kommun är den högerextrema organisationen Nordiska motståndsrörelsen aktiv, vilket har påverkat biblioteksverksamheten även om biblioteken hittills inte varit föremål för någon direkt aktivitet från organisationen. Den närvaro som organisationen på olika vis markerar i kommunen har fått bibliotekschefen att vidta särskilda säkerhetsåtgärder vid programverksamhet som bedömdes kunna vara hotad:

Vi hade ju en av de här judiska överlevarna då, men då hade jag faktiskt Securitas där för jag tänkte att man vet liksom inte nu för tiden. Och även med den här mannen då så bestämde vi liksom en flyktväg då om det skulle hända någonting, så vi skulle då i stort sett bära ut honom och få undan honom om det skulle hända något. (2)

I intervjumaterialet är det endast en bibliotekschef som på detta vis direkt upplevt hotbilden från högerextremister, och behövt hantera det upplevda hotet – dock utan att ställa in den planerade programverksamheten. I flertalet intervjuer ges dock åtskilliga exempel på hur högerradikala idéer förs fram av enskilda individer som är kritiska mot bibliotekens verksamhet kopplad till kulturell mångfald. Det framstår därmed som tydligt att den högerradikala diskurs som folkbibliotekscheferna talar om formas translokalt och gestaltas genom koordinerade processer vilket får konsekvenser för folkbiblioteket lokalt. I ett vidare perspektiv utmanas därigenom också folkbiblioteket som institution, underbyggt av ett system av koordinerade processer och sätt att agera (DeVault & McCoy, 2006) sammanvävt med den svenska demokratin, och som en arena för agonistisk kamp. På frågan om det verkar finnas kopplingar mellan retorik från högerradikala opinionsbildare och enskilda användare som påstridigt framför synpunkter på programverksamhet eller kommer med inköpsförslag som rör kontroversiell litteratur uttrycker en bibliotekschef oro:

Ja, jag sitter bara, det känns som att jag bara sitter och väntar på att det ska explodera någon gång här nu. Men vi får väl se vad som händer, det kanske är lugnt. (6)

I vissa fall tar sig denna form av politisk påverkan direkt hotfulla uttryck. En bibliotekschef berättar om hur en bibliotekarie i grannkommunen blev utsatt för personliga påhopp och hotelser efter att biblioteket ordnat sagostunder för barn på andra språk än svenska:

[...] vi har ju sagostunder på andra språk än svenska och så där. Jag vet en grannkommun där, till [kommunens namn], hade ju den personen som höll i det här blev ju rätt ansatt med "vi vet var du bor" och hela den biten, men jag har inte hört att det skulle varit någonting runt just den här delen med våra sagostunder. (7)

Denna typ av antagonism, som tydligt passerar gränsen för vad som kan betraktas som legitim politisk påverkan eller agonistisk kamp (Mouffe, 2016), riktas mot bibliotekarien som företrädare för biblioteket som institution, som bärare av vissa idéer (såsom att arbeta för kulturell mångfald och minoritetsgruppers mänskliga rättigheter) som högerradikala politiska aktörer vill påverka både genom agonistisk kamp och genom antagonistiskt, hotfullt agerande. Upplevelsen av hur en translokalt formad högerradikal diskurs omsätts i fysiska hot blir här både bibliotekets och den enskilde bibliotekariens (jmf Smith, 2006c).

I en kommun framträder media som en viktig aktör i de diskursiva styrande relationer som omger folkbiblioteket. Här uppmärksammades biblioteket av nationell högerradikal media i samband med en programaktivitet med en författare som skrivit en bok om ensamkommande flyktingbarn. Reportern intervjuade bibliotekschefen, som sedan figurerade med citat och namn i den publicerade artikeln. Handlingar från kommunen kopplade till arrangemanget begärdes också ut för att visa på kostnaderna för arrangemanget då väktare hyrts in utifrån en upplevd hotbild mot författaren. Den här typen av uppmärksamhet från en nationell högerradikal medieaktör kom som en överraskning för bibliotekschefen:

[D]e var ju upprörda över att vi hade bjudit in den här författaren och undrade hur vi hade tänkt och jag kände mig så naiv, så jag bara "vi tänkte att hon hade en ny bok och att det var spännande att få höra den berättelsen", du vet, ja, så enkelt tänkte vi. Vi är ett bibliotek och vi bjuder ibland in författare, liksom, det var min bild av det. Så förstod jag, oj, att så här naiv får man inte vara när man sätter programverksamhet, det är ungefär som ett uppvaknande för mig mycket i alla fall, man behöver vara laddad till tänderna kring vem man bjuder in, liksom, för vem – vilken grupp kan det trigga, liksom, det man har tänkt? Men då var de så här, liksom, att fattar du inte att ni skulle bjudit in någon motpol då liksom, då skulle det vara någon annan som hade en annan syn som

skulle varit med och debatterat här nu då. För mig var det, jag var helt oförberedd på de här frågorna [...] (6)

Med dessa röster som representerar sju olika folkbiblioteksverksamheter i södra Sverige framträder ett narrativ som visar på förekomsten av motsättningar mellan nationell och lokal bibliotekspolitik när det gäller de styrande relationer som omger biblioteksverksamhet som kan relateras till kulturell mångfald. Narrativet ger också en komplex bild av hur dessa motsättningar i samhället, i "det politiska" (Mouffe, 1999), kommer till konkreta uttryck i form av agonistisk kamp och antagonism riktad mot biblioteken. I nästa avsnitt beskrivs hur biblioteken på olika vis förhåller och anpassar sig till det politiska landskapet.

Hur biblioteken anpassar sig till ett förändrat politiskt landskap

Medieplanering och urvalsprinciper vid medieförvärv är centrala kunskapsområden för bibliotekarieprofessionen. Kritik som riktas mot biblioteksverksamheten som rör inköp av litteratur medför att biblioteksanställda upplever att deras professionella kompetens och förhållningsätt ifrågasätts vilket föranleder insatser för att tydligare definiera bland annat urvalsprinciper:

Så att det är sådana där diskussioner där man ifrågasätts lite grann i sin profession på något sätt, alltså i sin förmåga att göra urval, medieurval – det är ju också en fråga som alltid kommer upp, det här med inköp av en viss typ av litteratur och varför vi väljer bort viss, och hur vi gör. Därför har vi nu börjat fila på en ordentlig mediepolicy som vi då hoppas kunna luta oss mot i professionen. Det är ingenting vi tänker ska bli en politisk fråga, utan det är ett professionsdokument, ett arbetsdokument för oss som jobbar helt enkelt. Som vi kan luta oss emot. (4)

Strategin att tydligt motivera och förankra bibliotekets verksamhet i olika typer av policydokument märks också när programverksamhet diskuteras av en bibliotekschef apropå upplevelser av ilska från enskilda användare och uppmärksamhet från nationell radikal högermedia. På så vis omsätts levda erfarenheter i dokument, där anspråk på fakta och objektivitet kan skrivas fram som ett led i en agonistisk kamp. En dokumentbaserad verklighet kan därmed sägas både styra, och medskapas av, folkbibliotekens institutionella praktiker (jmf DeVault & McCoy, 2006; Smith, 2006b). Betydelsen av att vara förberedd på olika typer av reaktioner och att ha tänkt igenom motiven för programverksamheten lyfts fram:

[...] i alla fall mig har det påverkat lite i just förberedelser inför saker man vill göra, att man mer går på djupet i varför gör vi detta, vad når vi med detta i förhållande till insatser på något sätt – att man gör en liten beräkning innan och inte försöker vara så naiv i att bara "äh, så härligt och mysigt det kan bli" utan "ah, nej, det kan finnas folk som blir upprörda eller arga kopplat till detta". Och det tror jag också vi försökt landa ner i mycket, att vi vill koppla det mesta vi gör till biblioteksplanen också att vi vill vara tydligare i det för då är det också lättare att – ja, men att man är beredd när något händer, att man vet, liksom, ja, men det var därför vi tog in, och det var därför – att man liksom har hela det här bakom sig så att man inte står helt oförberedd vilket jag upplevde att vi gjorde nog. (6)

I flera av intervjuerna återkommer bibliotekscheferna till hur bibliotekslagen och den kommunala biblioteksplanen är viktiga redskap för att värna bibliotekets verksamhet riktad mot personer med annat modersmål än svenska. En bibliotekschef beskriver dock hur biblioteksverksamheten medvetet undviker vissa typer av programverksamhet för att undvika konflikter med den lokala politiska nivån, där Sverigedemokraterna har ett starkt inflytande:

Ja, det är ju den där arabiska barnteatern som man inte vill ha då. Och sen är det ju då mångspråk som man ju inte ville ha, hemspråksgaranti för alla i kommunen och så. Så, det finns ju där och det

fanns ju en hbtq-trans-sagoberättare som kom hit och man heller inte ville ha och det är ju inget kvalitetskrav, utan det är bara för att de är som de är, så att säga.

Intervjuare: Hur upplever din personal detta?

Jaa...vi plockar ju bort de här grejerna, vi känner ju att, nej vi kan inte göra de här grejerna om inte politikerna vill det så att det går ju inte, va. (5)

I detta exempel har kommunpolitiska företrädare tydligt markerat vilken typ av verksamhet som de tycker att biblioteket inte ska ägna sig åt. Även om bibliotekschefen är kritisk till att kommunpolitikerna i flera fall varit alltför involverade i specifika verksamhetsinslag har den politiska påverkan fått till följd att biblioteksorganisationen känner sig tvungen att anpassa sig efter den politiska viljan, även när den står i motsättning till bibliotekslagens intentioner och skrivningar. Här ges alltså ett konkret exempel på när den kommunpolitiska ledningens styrning övertrumfar den nationella och dominerande dokumentbaserade verkligheten (till skillnad från ovan då en bibliotekschef tvärtom använder bibliotekslagen för att begränsa de lokala politikernas inflytande). I en annan kommun ger bibliotekschefen uttryck för hur biblioteksverksamheten och vilken programverksamhet som erbjuds anpassas utifrån vad som anses "gångbart" i kommunen. Här gäller det alltså inte politisk påverkan från politiska företrädare utan upplevelsen av det politiska landskapet i en bredare bemärkelse, det vill säga uttryck för "det politiska" (Mouffe, 1999):

Och jag vet inte, det är klart att man någonstans utifrån den kommun man verkar i kanske tänker sig för vad det är för programpunkter som kan vara gångbara. [...] det är klart att vi försöker att anpassa oss till vad vi, vad vi liksom känner att det här skulle kunna locka [kommunens invånare] och då kanske det inte är, ja vad ska jag ta för exempel, utan någon värdering i det, så, att vi tar hit en som har kommit som flykting och berättar om sin resa från var det nu är, över hav och land och flyktingsmugglare. Jag tror, nej, jag tror inte det skulle...jag tror inte det skulle vara gångbart, om jag säger så i den här kommunen, så. (7)

Diskussion och slutsatser

Svensk nationell bibliotekspolitik, manifesterad genom svenska bibliotekslagen (SFS 2013:801), är tydlig i sin reglering av ansvarsfördelningen i det allmänna biblioteksväsendet, där kommunerna anges som folkbibliotekets huvudman. Tidigare studier (Rivano Eckerdal & Carlsson, 2018) visar dock att många folkbiblioteks-företrädare ser ett behov av en övergripande nationell lag som kan balansera det kommunala självstyret. I synnerhet märks detta i tider med stramare ekonomiska ramar där det lagstadgade kravet på att folkbibliotek ska finnas i varje kommun, samt erbjuda en avgiftsfri verksamhet, framstår som mer angeläget. Bibliotekschefer och personal använder sig av lagen för att försvara och legitimera sin verksamhet, samt synliggöra den för kommunala fritidspolitiker som anses ha begränsad kunskap om folkbibliotekens samtida roll (Rivano Eckerdal & Carlsson 2018; Michnik 2018). Även om vi i den här studien kan konstatera en relativt positiv bild ser vi också spår av friktion i det kraftfält av styrande relationer som omger den nationella bibliotekspolitiken och politiken förd på kommunal nivå som bottnar i beslut av ekonomisk karaktär. Vi ser också att bibliotekslagen, som ett centralt inslag i folkbibliotekens dokumentbaserade verklighet, används för att legitimera olika former av verksamhet. Merparten av enkätsvaren visar dock att samspelet mellan nationell och lokal bibliotekspolitik, liksom mellan den kommunala politiska nivån och biblioteksverksamheten överlag fungerar väl, eller delvis väl.

Om blicken istället riktas mot de situationer och tillfällen som förmedlas av respondenterna, där friktion och motsättningar mellan nationell och lokal bibliotekspolitik uppstår, berör dessa i hög grad kulturpolitiska frågor som kommit att bli ideologiskt laddade i samtidens politiska förskjutning mot en mer antagonistisk konflikttyp. Den nationella bibliotekslagens femte paragraf anger att biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, bland annat genom att erbjuda litteratur på de

nationella minoritetsspråken och andra språk än svenska. Resultaten från studien visar relativt entydigt att det främst är vid realiseringen av dessa nationella mål som konflikter, som inte bottnar i beslut av ekonomisk karaktär, uppstår med den politik som förs lokalt. Det är också i dessa formuleringar som den nationella bibliotekspolitiken tydligast knyter an till konfliktpunkter mellan den traditionellt förda kulturpolitiken i Sverige, med fokus på socioekonomisk utjämning, och den förskjutning av det kulturpolitiska samtalet som åstadkommit av radikalhögerns framgångar i såväl Sverige som stora delar av Europa (Lindsköld 2015; jmf Rydgren & Van der Meiden, 2019; Elgenius & Rydgren, 2019). Den etno-nationalism som högerradikala partier förespråkar grundar sig på nostalgiska myter om en gemensam historia och en homogen kultur. Deras partiprogram inriktar sig generellt på att stärka nationen genom att göra den mer etniskt homogen och genom att återgå till så kallade traditionella värden, vilket främst uppnås genom att motverka invandring och internationalisering (Elgenius & Rydgren, 2019). Språk kan i denna kontext förstås som en etnisk och kulturell symbol och bibliotekslagens prioriteringar av andra språk än svenska utgör därmed ett hot. Mot denna bakgrund är det inte förvånande att studiens resultat visar att upplevda ifrågasättanden av programverksamhet eller litteraturinköp på lokal nivå, kopplade till den femte paragrafen i bibliotekslagen, oftast kan härledas till en högerradikal diskurs som gestaltas av aktörer såväl inom som utanför det parlamentariska systemet.

Studiens resultat visar generellt att förekomsten av politisk grundande ifrågasättanden av biblioteksverksamheten eller politisk påverkan utanför formella kanaler inte är vanligt förekommande. Påverkansförsök eller ifrågasättanden kan komma från såväl folkvalda politiker som allmänhet och riktar sig framförallt mot programverksamhet som, från ett högerradikalt perspektiv, upplevs hota etnisk homogenitet och så kallade traditionella värden. Vi ser också exempel på så kallad välfärdschauvinism, det vill säga ifrågasättanden av användningen av skattemedel för ändamål som anses främja immigration och mångkultur på bekostnad av den inhemska befolkningen (Elgenius & Rydgren, 2019). Ibland förekommer till och med antagonism i form av direkta hot mot den personal som ansvarar för programverksamheten.

Flera av deltagarna i studien upplever situationen som ny och ovan. Biblioteksverksamhet har tidigare inte väckt reaktioner av detta slag, vilket leder till att nya strategier och nya former av konfliktberedskap behöver utvecklas. Sådana strategier rör sig från moderering av nätdiskussioner och tydligare mediepolicy, till väktarstöd och flyktberedskap vid författarbesök. Syftet tycks vara att bibehålla verksamheten men välkomna debatt om och när sådan uppstår. Att på detta sätt bjuda in till diskussion om programverksamhet och litteraturinköp kan från Mouffes (1999) perspektiv förstås som strategier för att omvända antagonistiska fiender till motståndare som istället kan föra en agonistisk kamp inom den demokratiska institutionens legitima ramar. Biblioteket framstår på så vis som en arena för debatt och möten som kan ge rum åt de ständigt nya motsättningar som framträder i samhället, i "det politiska" (Mouffe, 1999). Bilden som här framträder av hur samtidens politiska rörelsemönster manifesterar sig och hanteras i folkbibliotekens vardag ligger således i linje med tidigare studier som diskuterar bibliotekets demokratiska roll med grund i Mouffes utgångspunkter (Hansson 2011; Rivano Eckerdal, 2018). Det finns också samstämmighet med studier som belyser hur bibliotekarier hanterar den professionella roll som innebär att, med bibliotekslagens formulering, verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning (Carlsson & Rivano Eckerdal, 2018; Rivano Eckerdal, 2017; 2018).

Samtidigt kan vi i studien visa på flera exempel där arenan för debatt och möten inskränks, med minskat utrymme för agonistisk kamp som följd, och där diskussionen villkoras och bibliotekarier hindras i utförandet av sin professionella roll. Detta tar sig uttryck genom att verksamheten på olika sätt anpassas för att undvika potentiella konflikter med lokala politiska aktörer. Programverksamhet som kan väcka anstöt hos högerradikala grupperingar eller folkvalda politiker upphör eller plockas

bort, antingen som svar på uttalade politiska krav eller till följd av mer subtila upplevelser av vad som upplevs som "gångbart" i kommunen. Dessa exempel visar på de svårigheter som bibliotekarier idag kan ställas inför när motsättningen mellan å ena sidan professionell identitet och nationella uppdrag och å andra sidan lokalt sammanhang och vardag blir för stor. Det vill säga, när lokala politiska krav formulerade i samspel med en translokalt högerradikal diskurs framträder som styrande relationer, vilka överskuggar den nationella och dominerande dokumentbaserade verkligheten som gestaltas framför allt i bibliotekslagen. Som tidigare påpekats av bland andra Rivano Eckerdal (2018) är den professionella identiteten en av bibliotekariers många kollektiva identiteter. Med en agonistisk blick är detta en styrka som kan vitalisera den pågående diskussionen om bibliotekens demokratiska uppdrag och hur det ska utföras. Samtidigt ser vi i våra resultat, tecken på att politiska påtryckningar kan bidra till att den professionella identiteten underordnas andra identiteter och att diskussionen tystnar. Bibliotekarien som både lever och arbetar i den lilla kommunen är ofta synlig och igenkänd i lokalsamhället. Kanske som förälder, fotbollstränare, eller sambo med den lokala butiksinnehavaren. Vilken identitet får då ta störst plats i ett sammanhang där den arabiska sagostunden inte upplevs som "gångbar"?

Resultaten av den här studien visar, att det lokala folkbiblioteket kan utgöra en arena som bidrar till en agonistisk demokratisk utveckling som främjar legitim ideologisk debatt, men att denna roll inte kan tas för given. Den måste fortsätta att försvaras och aktivt upprätthållas, men också omskapas. Mouffe (2016) pekar på att demokratin inte har något slut utan ska förstås som en ständigt pågående process. Med hjälp av en institutionell etnografisk ansats (Smith, 2005; 2006a) synliggörs i analysen maktförhållanden vilket kan bidra till en bättre förståelse för de translokala sociala relationer som omger folkbiblioteket och som påverkar dess roll som demokratibärande institution. Vår studie visar att flera bibliotek idag befinner sig i en ny situation där ett tidigare samskapande av den demokratiska biblioteksinstitutionen med lokalsamhället delvis förbytt till antagonism, något som kräver ett annat förhållningssätt. Detta nya framhåller också behovet av reflektion över arbetsmetoder och bibliotekslagens tyngd. Det väcker även nya och viktiga frågor, både för den biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen och för samhället i stort. Om bibliotek ska ha förutsättningar att vara viktiga demokratibärande institutioner som kan möjliggöra fritt åsiktsutbyte och samtal mellan meningsmotståndare, hur ska vi då undvika att politiska påtryckningar minskar bibliotekens vilja och förmåga att erbjuda detta? Hur kan vi undvika en negativ spiral där minskad öppenhet på viktiga demokratiska arenor förstärker tendenser till antagonism som hotar det demokratiska styrelseskicket?

Projekt och finansiering

Författarna vill rikta ett tack till de bibliotekschefer som deltagit i studien och till de två anonyma granskare som bidragit med konstruktiva kommentarer. Den här studien är publicerad inom ramen för projektet *Folkbiblioteken i ett förändrat politiskt landskap – ett demokratiuppdrag för en ny tid?* som är finansierat av Crafoordska stiftelsen (ref.nr. 20210680).

Information om projektet finns på dess webbplats: <https://lnu.se/forskning/sok-forskning/forskningsprojekt/projekt-folkbiblioteken-i-ett-forandrat-politiskt-landskap/>

Referenser

- Aabø, S., Audunson, R. & Vårheim, A. (2010). How do public libraries function as meeting places? *Library & Information Science Research*, 32(1), 16–26. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2009.07.008>
- Audunson, R. (2005). The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context: The necessity of low-intensive meeting-places. *Journal of Documentation*, 61(3), 429–44. <https://doi.org/10.1108/00220410510598562>
- Audunson, R., Aabø, S., Blomgren, R., Evjen, S., Jochumsen, H., Larsen, H., Rasmussen, C. H., Vårheim, A., Johnston, J. & Koizumi, M. (2019). Public libraries as an infrastructure for a sustainable public sphere: A comprehensive review of research. *Journal of Documentation*, 75(4), 773–790. <https://doi.org/10.1108/JD-10-2018-0157>
- Audunson, R., Essmat, S. & Aabø, S. (2011). Public libraries: a meeting place for immigrant women? *Library & Information Science Research*, 33(3), 220–227. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2011.01.003>
- Buschman, J. (2003). *Dismantling the public sphere: Situating and sustaining librarianship in the age of the new public philosophy*. Westport, Conn.: Libraries Unlimited.
- Buschman, J. & Leckie, G.J. (2007). *The library as place: History, community, and culture*. Westport, CT: Libraries Unlimited.
- Campbell, M. & Gregor, F. (2002) *Mapping social relations: A primer in institutional ethnography*. Toronto: Garamond.
- Carlsson, H. & Rivano Eckerdal, J. (2018). Det osynliggjorda arbetet: konflikter och möjligheter för (folk)bibliotekariens kompetenser i en politiskt turbulent tid. I: J. Hansson and P. Wisselgren (Red.), *Bibliotekarier i teori och praktik: utbildningsperspektiv på en unik profession*. Lund: BTJ Förlag, 191–208.
- DeVault, M.L. & McCoy, L. (2006). Institutional ethnography: Using interviews to investigate ruling relations. I: Smith, D. E. (Red.), *Institutional Ethnography as Practice*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 15–44.
- Elgenius, G. & Rydgren, J. (2019). Frames of nostalgia and belonging: The resurgence of ethno-nationalism in Sweden. *European Societies*, 21(4), 583–602. <https://doi.org/10.1080/14616696.2018.1494297>
- Engström, L. & Olsson Dahlquist, L. (2020). The will to activate library users and the making of citizens: How different rationalities influence the notion of participation in a library context. *The Library Quarterly*, 90(3), 314–331. <https://doi.org/10.1086/708960>
- Engström, L. (2021). Bibliotek för alla? En studie om tillgänglighet och delaktighet i folkbiblioteksplaner. *Nordic Journal of Library and Information Studies*, 2(2), 1–18. <https://doi.org/10.7146/njlis.v2i2.127562>
- Hanell, F., Hansson, J. & Carlsson, H. (2022). Public libraries in a changing political landscape: Results from a survey on political influence and pressure on public libraries in Southern Sweden. [accepterat short paper]. *Information Research / Conference proceedings CoLIS11*, Oslo, 30 maj–1 juni, 2022.

Hansson, J. (2010a). *Libraries and identity: The role of institutional self-image and identity in the emergence of new types of libraries*. Oxford: Chandos.

Hansson, J. (2010b). Chantal Mouffe's theory on agonistic pluralism and its relevance for Library and Information Science research. I: G. L. Leckie, L. M. Given & J. E. Buschman (Red.), *Critical Theory for Library and Information Science: Exploring the Social from Across the Disciplines*. Santa Barbara, CA: ABC-Clio, 249–257.

Hansson, J. (2011). Public libraries and the national minorities of Sweden – results of a national survey. *New Library World*, 112(9/10), 406–415. <https://doi.org/10.1108/03074801111182003>

Hansson, J. (2019). *Folkbibliotek i glesbygd: kunskapsläge och erfarenheter*. Stockholm: Kulturrådet.

Lindsköld, L. (2015). Contradicting cultural policy: A comparative study of the cultural policy of the Scandinavian radical right. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 18(1), 8–26. <https://doi.org/10.18261/ISSN2000-8325-2015-01-02>

Michnik, K. (2018). *Samhällets allt-i-allo? Om folkbibliotekens sociala legitimitet*. Borås: Högskolan i Borås.

Mouffe, C. (1999). Deliberative democracy or agonistic pluralism? *Social Research*, 66(3), 745–758. <https://www.jstor.org/stable/40971349>

Mouffe, C. (2008). *Om det politiska*. Stockholm: Tankekraft förlag.

Mouffe, C. (2016). *Agonistik: texter om att tänka världen politiskt*. Stockholm: Atlas.

Mounk, Y. (2018). *The people vs. democracy: Why our freedom is in danger and how to save it*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Olsson Dahlquist, L. (2019). *Folkbildning för delaktighet: en studie om bibliotekets demokratiska uppdrag i en digital samtid*. Lund: Lunds universitet.

Pilerot, O. (2016). The ruling relation of evidence-based practice: the case of documentary governance in a social welfare service. *Information Research*, 21(1), paper703.

Pilerot, O. & Lindberg, J. (2018). *'Sen går jag hem när det stänger': en studie av nyanländas biblioteksanvändning*. Uppsala: Länsbibliotek Uppsala.

Rivano Eckerdal, J. (2017). Libraries, democracy, information literacy, and citizenship: An agonistic reading of central library and information studies' concepts. *Journal of Documentation*, 73(5), 1010–1033. <https://doi.org/10.1108/JD-12-2016-0152>

Rivano Eckerdal, J. (2018). Equipped for resistance: An agonistic conceptualization of the public library as a verb. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 69(12), 1405–1413. <https://doi.org/10.1002/asi.24069>

Rivano Eckerdal, J. & Carlsson, H. (2018). *Styrdokumentet i vardagen: en undersökning av kulturpolitiska styrdokumentens strategiska och praktiska betydelse för folkbibliotek i fem skånska kommuner*. Lund: Lunds universitet.

- Rydgren, J. & Van der Meiden, S. (2019). The radical right and the end of Swedish exceptionalism. *European Political Science*, 18(3), 439–455. <https://doi.org/10.1057/s41304-018-0159-6>
- Smith, D. E. (2005). *Institutional ethnography: A sociology for the people*. Lanham, MD: AltaMira Press/Rowman & Littlefield.
- Smith, D. E. (Red.) (2006a). *Institutional Ethnography as Practice*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Smith, D. E. (2006b). Incorporating texts into ethnographic practice. I: Smith, D. E. (Red.), *Institutional ethnography as practice*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 65–88.
- Smith, D. E. (2006c). Introduction. I: Smith, D. E. (Red.), *Institutional ethnography as practice*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 1–11.
- Torstensson, M. (2012). Framväxten av en statlig folkbibliotekspolitik i Sverige. I: A. Frenander and J. Lindberg (Red.), *Styra eller stödja? Svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Högskolan i Borås, 89–134.
- Vårheim, A. (2011). Gracious space: Library programming strategies towards immigrants as tools in the creation of social capital. *Library & Information Science Research*, 33(1), 12–18. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2010.04.005>
- Vårheim, A. (2014a). Trust in libraries and trust in most people: Social capital creation in the public library. *The Library Quarterly*, 84(3), 258–277. <https://doi.org/10.1086/676487>
- Vårheim, A. (2014b). Trust and the role of the public library in the integration of refugees: The case of a Northern Norwegian city. *Journal of Librarianship and Information Science*, 46(1), 62–69. <https://doi.org/10.1177/0961000614523636>
- Vårheim, A., Skare, R. & Lenstra, N. (2019). Examining libraries as public sphere institutions: Mapping questions, methods, theories, findings, and research gaps. *Library & Information Science Research*, 41(2), 93–101. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2019.04.001>
- Widdersheim, M. & Koizumi, M. (2016). Conceptual modelling of the public sphere in public libraries. *Journal of Documentation*, 72(3), 591–610. <https://doi.org/10.1108/JD-06-2015-0079>
- Widdersheim, M., Koizumi, M. & Larsen, H. (2021). Cultural policy, the public sphere, and public libraries: a comparison of Norwegian, American, and Japanese models. *International Journal of Cultural Policy*, 27(3), 358–376. <https://doi.org/10.1080/10286632.2020.1751142>